

VYŠŠÍ MOC A *HARDSHIP* Z POHLEDU ČESKÉHO EXPORTÉRA DLE CISG, ČESKÉHO A NĚMECKÉHO PRÁVA*

BÁRA MIKA**

Abstract: *Vis Major and Hardship from the Perspective of a Czech Exporter, Under CISG, Czech, and German Law*

Participation in international trade comes with specific risks, including broader exposure to unforeseen disruptions that can prevent or significantly (and negatively) impact contractual performance and amount to *vis major* or hardship situations.

Given the Czech Republic's strong export orientation, Czech businesses are particularly exposed to these risks. Ideally, *vis major* and hardship would be addressed contractually. However, the exporters may lack the leverage to negotiate fair risk allocation in such cases, making it essential to understand how *vis major* and hardship are regulated under the applicable law. This article examines the treatment of *vis major* and hardship under CISG, Czech law, and German law – the three of the most relevant and frequently used legal frameworks for Czech exporters.

CISG subsumes both *vis major* and hardship under Article 79, excusing liability for breach of contract but lacking clarity on further performance or contract adaptation. Czech law follows the PICC template and distinguishes between the two: *vis major* results in contract termination, while hardship requires renegotiation and allows judicial intervention. German law follows a similar dual approach but prioritizes contract modification over termination and does not require renegotiation. Unlike Czech law and CISG, German law does not recognize *vis major* as a distinct legal doctrine. The article concludes that Czech law offers the most clear and adaptable framework for exporters, balancing contractual stability with legal mechanisms for adjustment.

Keywords: international trade; *vis major*; hardship; CISG; Czech law; German law

Klíčová slova: mezinárodní obchod; vyšší moc; *hardship*; CISG; české právo; německé právo

DOI: 10.14712/23366478.2025.674

1. ÚVOD

Česká republika patří mezi otevřené vývozní ekonomiky, výrazná většina českého hrubého domácího produktu je dlouhodobě vytvářena exportem zboží, a to

* Tento článek vznikl díky grantové podpoře Grantové agentury Univerzity Karlovy, projekt GA UK č. 342 222 „Vis major, překážky plnění a hardship v kontextu mezinárodního obchodu“.

** Autorka je studentkou doktorského programu na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v oboru mezinárodní právo soukromé a právo mezinárodního obchodu.

především v rámci společného trhu EU.¹ Čeští podnikatelé jsou proto aktivními účastníky mezinárodního obchodu a ve svých smluvních vztazích musí překlenout nejen geografickou vzdálenost, ale také odlišnosti právních řádů svých zákazníků. Mezinárodní prvek pak s sebou může přinášet i větší zranitelnost smlouveného obchodu vůči dopadům mimořádných událostí. Přeshraniční vztahy jsou totiž z povahy věci vystaveny vlivům, které se čistě tuzemských obchodů přímo nedotknou: importní/exportní cla či sankce omezující obchodní vztahy s konkrétním státem, zahraniční válečné konflikty nebo stávky pracovníků v přístavech a jiné výpadky námořní dopravy. Tato rizika lze ošetřit smluvně, ale prodávající není vždy v pozici, kdy může vhodné řešení nastavit. Úpravu dopadů mimořádných událostí ale zpravidla nabízí i zákonodárce a český exportér může přirozeně zvažovat zejména režim Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (dále jen „CISG“), českého a německého práva.

CISG je z pohledu mezinárodního práva soukromého primární právní režim kupních smluv českého exportéra, a to díky aplikační přednosti. U kupní smlouvy uzavřené českým podnikatelem, jako prodávajícím, se zahraničním obchodním partnerem se CISG prosadí vždy bez ohledu na to, zda má protistrana sídlo ve smluvním státě CISG či nikoliv.² Český exportér se sice může CISG vyhnout,³ typicky volbou jiného rozhodného práva s výslovným odmítnutím aplikace CISG,⁴ ale třeba častá smluvní formulace „*tato smlouva se řídí českým právem*“ k vyloučení CISG nepostačuje, je-li tímto způsobem voleno právo smluvního státu CISG.⁵ Pokud jde o zvolené národní režimy, domácí české právo představuje přirozenou preferenci tuzemských podnikatelů. Německé právo bylo naopak vytipováno jako režim, který může být často požadován ze strany kupujících, protože významná část českého exportu má své zákazníky právě v Německu,⁶ nebo je dokonce s Německem korporátně propojena.⁷

Konkrétní exportér může jistě výhodnost konkrétní právní úpravy posuzovat velmi subjektivně, ale za nejpodstatnější měřítko považují její rozsah a následky aplikace pro exportéra jako postiženou stranu. U každého zkoumaného režimu se proto zaměřím jen na tyto parametry. Cílem článku je za pomoci komparativní metody zodpovědět následující výzkumné otázky: Intervenuje zkoumané právo ve prospěch postižené, nastane-li

¹ V roce 2022 byl podíl exportu na českém HDP odhadován na 75 %, z toho asi 80 % zboží bylo vyvezeno v rámci EU, nejvíce do Německa. Viz Ministerstvo průmyslu a obchodu. Exportní strategie ČR 2023–2033: strategie podpory exportu a internacionalizace firem [online]. [cit. 2025-03-15]. Dostupné na: https://mpo.gov.cz/assets/cz/zahranicni-obchod/podpora-exportu/2023/8/ES_2023.pdf.

² Jde o tzv. nepřímou aplikaci CISG dle článku 1 odst. 2(b) CISG. Dle tohoto pravidla stačí, pokud pravidla mezinárodního práva soukromého odkáží na právní řád státu, který je smluvní stranou CISG. V případě českého exportu se uplatní článek 4 písm. (a) Nařízení Řím, relevantním režimem je proto české právo, a tedy bude opět aplikována CISG.

³ Viz článek 6 CISG.

⁴ BRUNNER, CH. – GOTTlieb, B. *Commentary on the UN sales law (CISG)*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2019, s. 94.

⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 2978/2016 ze dne 18. 4. 2018.

⁶ Český vývoz byl v roce 2024 opět rekordní. In: *Švaz průmyslu a dopravy České republiky* [online]. 6. 2. 2025 [cit. 2025-03-15]. Dostupné na: <https://www.spcr.cz/aktivity/proexportni-servis/17121-cesky-vyvoz-byl-v-roce-2024-opet-rekordni>.

⁷ Notoricky známým příkladem je společnost Škoda Auto, a. s., která je součástí německého koncernu Volkswagen, ale zmínit lze i další skupiny jako Siemens nebo Bosch.

vyšší moc, i *hardship*? Nastane-li vyšší moc nebo *hardship*, jaká práva, resp. možnosti řešení má postižená strana?

V zájmu konzistence budu při posuzování pracovat se dvěma variantami mimořádných změn okolností, vyšší moci a *hardship*, a to s pomocí definic dle Principů mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT (dále jen „**PICC**“).⁸ PICC definují vyšší moc⁹ jako překážku v plnění, která způsobuje (dočasnou) nemožnost plnění smlouvy.¹⁰ *Hardship* je charakterizován jako situace, kdy dojde k zásadnímu narušení smluvní rovnováhy, buď navýšením ceny, nebo snížením hodnoty plnění¹¹. V důsledku *hardship* je další plnění smlouvy pro postiženou stranu významně ztíženo, ale není nemožné. K výskytu vyšší moci i *hardship* dochází až po uzavření smlouvy a jako následek událostí, nad kterými nemá postižená strana kontrolu a v době smlouvy je nebylo možné rozumně předvídat a nelze je ani překonat. Obě kategorie se mohou mezi sebou prolínat¹² a jedna konkrétní událost, např. přírodní katastrofa nebo pandemie, může pro různé smlouvy představovat vyšší moc i *hardship*. Dělicí linií je především míra negativního dopadu na vztah smluvních stran, tedy nemožnost nebo jen ztížení dalšího plnění smlouvy,¹³ což má i vliv na možné způsoby řešení situace.

2. ÚPRAVA VYŠŠÍ MOCI A *HARDSHIP* DLE CISG

Mezi hlavní cíle CISG patří vytvoření jednotných pravidel mezinárodního obchodu¹⁴ a snaha o neutralitu a odpoutání se od specifických národních úprav je zřetelná i v otázce řešení dopadů mimořádných událostí. Příslušný článek 79 CISG pracuje s pojmem „překážka“,¹⁵ čímž se vyhýbá pojmosloví PICC i dalším výrazům využívaným v národních právních řádech,¹⁶ a výklad článku 79 CISG by neměl být

⁸ Kategorizaci dle PICC využívám jako neutrální optiku, která není přímo spojena s žádným ze zkoumaných právních režimů, ale zároveň byla vytvořena v kontextu mezinárodního obchodu. PICC má zároveň povahu zákonodárského textu, což při zkoumání přístupu různých zákonodárců považuji za vhodnější než např. porovnávání s úpravou vyšší moci a *hardship* ve vzorových smluvních doložkách Mezinárodní obchodní komory (ICC).

⁹ Viz článek 7.1.7 PICC, který používá termín „*force majeure*“. Kromě toho se v literatuře vyskytuje i latinský překlad „*vis major*“.

¹⁰ V případě vyšší moci se (následně) plnění nepředpokládá, článek 7.1.7 PICC je i systematicky zařazen mezi pravidla pro případy neplnění smlouvy.

¹¹ Viz články 6.2.1 až 6.2.3 PICC. Do češtiny se tento pojem dá přeložit například jako hospodářská/ekonomická nemožnost, nebo jen jako „podstatná změna okolností“ či „zásada změny okolností“.

¹² Chapter 6 – Section 2: Article 6.2.2 (Definition of hardship). In: UNIDROIT Principles 2010. In: *UNIDROIT* [online]. Odst. 6 [cit. 2025-03-15]. Dostupné na: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/chapter-6-section-2/#1623694323415-30641944-9988>.

¹³ V ostatních znacích, jako je nezávislost na vůli stran nebo nepředvídatelnost, jde o velmi podobné kategorie. BRUNNER, CH. *Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles: Exemption for Non-Performance in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer Law & Business, 2009, s. 421.

¹⁴ FOUNTOLAKIS, CH. The Parties' Choice of 'Neutral Law' in International Sales Contracts. *European Journal of Law Reform*. 2005, Vol. VII, No. 3/4, s. 314.

¹⁵ V anglickém originále je využíván pojem „*impediment*“.

¹⁶ CISAR, I. Článek 79. In: ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (CISG): komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024, s. 290; DIMATTEO, L. *Contractual Excuse*

národní úpravou ani ovlivněn.¹⁷ Právě pro svou ambici překlenout rozličné národní úpravy ve prospěch uniformního řešení¹⁸ je úprava překážek plnění označována za jedno z nejkomplikovanějších a interpretačně nesložitějších ustanovení CISG.¹⁹

Podle článku 79 CISG není smluvní strana odpovědná za nesplnění smlouvy, pokud jí v plnění zabránila překážka, která „*nezávisela na její vůli, a ohledně které nebylo možno rozumně očekávat, že by s ní strana počítala v době uzavření smlouvy, nebo že by tuto překážku nebo její důsledky odvrátila nebo překonala*“. Formulačně se úprava velmi podobá článku 7.1.7 PICC, který upravuje vyšší moc. CISG ale na vyšší moc přímo neodkazuje a článek 79 CISG je tak aplikovatelný na jakoukoliv situaci, která splní předepsané podmínky.²⁰ Vzhledem k tomu, že pravidlo představuje výjimku ze zásady *pacta sunt servanda*²¹ určenou výjimečným situacím, naplnění podmínek je nutné vykládat restriktivně.²²

Z hlediska českého exportéra není problematické ani tak to, co v článku 79 CISG je, ale spíše, co v textu chybí. Úprava CISG je velmi strohá a z pouhého textu nelze vyčíst odpověď na žádnou ze stanovených výzkumných otázek. Není zřejmé, zda „překážka“ vyžaduje nemožnost plnění ve smyslu vyšší moci, nebo postačuje ztížené plnění ve smyslu *hardship*. CISG obsahuje ochranu proti nárokům z porušení povinnosti, ale není jasné, zda nesplnění smluvní závazek zaniká, nebo zda lze od smlouvy odstoupit. Z hlediska řešení *hardship* není v CISG zabudován žádný konkrétní postup stran, který známe z PICC, tedy znovutevření jednání mezi stranami a možnost obrátit se na soud s žádostí o úpravu obsahu nebo ukončení smlouvy. Není zřejmé, zda jsou tyto možnosti stranám k dispozici a za jakých podmínek. V následujících dvou podkapitolách se budu těmto výkladovým otázkám věnovat podrobněji.

2.1 ROZSAH APLIKACE ČLÁNKU 79 CISG

Je-li plnění nemožné, postižená strana zjevně čelí překážce v plnění, historicky tak byla úprava CISG popisována jako standard „*blížíci se*“ nemožnosti plnění.²³

Under the CISG: Impediment, Hardship, and the Excuse Doctrines. *Pace International Law Review*. 2015, Vol. 27, No. 1/5, s. 260.

¹⁷ ATAMER, Y. Article 79. In: KROLL, S. – MISTELIS, L. – VISCACILLAS, M. (eds.). *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods: A Commentary*. München: C. H. Beck, 2011, s. 1047.

¹⁸ Zda se to podařilo, je diskutabilní, například prof. Hannold označil článek 79 CISG za „*možná nejméně úspěšný pokus o uniformní pravidlo*“. Viz HONNOLD, J. *Uniform Law For International Sales Under The 1980 United Nations Convention*. 4th ed. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer Law & Business, 2009, s. 627.

¹⁹ FLECHTNER, H. The Exemption Provisions of the Sales Convention, Including Comments on ‘Hardship’ Doctrine and the 19 June 2009 Decision of the Belgian Cassation Court. *Belgrade Law Review*. 2011, Vol. 59, No. 3, s. 84.

²⁰ SCHLECHTRIEM, P. *Uniform Sales Law – The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Vienna: Manz, 1986, s. 102.

²¹ CISÁR, c. d., s. 289.

²² United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). *Digest of Case Law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods Digest*. Vienna: United Nations, 2016, Art. 79; BRUNNER – GOTTLEB, c. d., s. 560.

²³ United Nations Commission on International Trade Law, c. d., s. 375; MAZZOTTA, F. Why Do Some American Courts Fail to Get It Right? *Loyola University Chicago International Law Review*. 2005, Vol. 3, No. 1, s. 87.

Někteří autoři uvádí, že článek 79 CISG se týká situací, kdy je plnění nemožné,²⁴ nebo odkazují na vyšší moc²⁵ a existují i soudní rozhodnutí, která dovozovala, že článek 79 CISG upravuje vyšší moc.²⁶ Doktrína a praxe se shodují na tom, že článek 79 CISG se uplatní na zásahy (nepředvídatelné, nekontrolovatelné a nepřekonatelné) vyšší moci.

V případě *hardship* je situace o poznání složitější, protože je nutné zodpovědět si otázku, zda pouhé ztížení plnění představuje jeho překážku ve smyslu článku 79 CISG. Tato otázka je dlouhodobě sporná.²⁷ Někteří autoři takový výklad odmítají,²⁸ mimo jiné s odkazem na skutečnost, že při přípravě textu CISG nebyl přijat návrh na zahrnutí úpravy *hardship*.²⁹ Na druhou stranu, text článku 79 CISG neobsahuje žádný výslovný požadavek na to, aby překážka způsobila přímo nemožnost plnění.³⁰ Komplikovanost situace ilustruje rozhodování belgických soudů ve věci *Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S.*³¹ Fakticky šlo o žalobu prodávajícího, který byl zasažen nárůstem ceny oceli na trzích o 70 %. Soud první instance žalobu zamítl s tím, že článek 79 CISG nepokrývá *hardship* a neumožňuje úpravu smlouvy. Odvolací soud prodávajícímu vyhověl, protože věc vyhodnotil jako mezeru v CISG umožňující použití národního režimu,³² na základě čehož aplikoval národní pravidlo pro *hardship*. Nejvyšší soud Belgie použití národního práva odmítl, namísto toho použil „mezinárodní režim“ PICC a změnu smlouvy přiznal.³³ Rozhodnutí bylo hojně kritizováno především pro snahu vyložit si *hardship* „národní optikou“, popř. skrze PICC, namísto přímého výkladu článku 79 CISG. Z mého pohledu kauza *Scafom* ukazuje, že největší slabinou CISG je právě absence přesnějších pravidel. Ať už je správný výklad jakýkoliv, těžko si představit, že prodávajícímu série rozsudků včas přinesla potřebné narovnání smluvních poměrů.

Mezi komentátory panují různé přístupy k věci, k výkladu ve prospěch *hardship* jsou využívány obecné principy CISG, např. dobrá víra, nebo se autoři přiklání k prvnímu

²⁴ FLAMBOURAS, D. The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law – A Comparative Analysis. *Pace International Law Review*. 2001, Vol. 13, No. 2, s. 277.

²⁵ CISÁR, c. d., s. 289; MALACKA, M. – HALLA, S. – HRNČÍŘIKOVÁ, M. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží*. Praha: Leges, 2021.

²⁶ Kontroverzním případem je italské rozhodnutí *Tribunale Civile di Monza*, ze dne 14. 1. 1993, které přirovnalo článek 79 CISG s vyšší mocí dle ustanovení 1467 italského občanského zákoníku.

²⁷ CISÁR, c. d., s. 293.

²⁸ BRUNNER, c. d., s. 216 a tam citované zdroje z 80. a 90. let 20. století.

²⁹ Viz United Nations Conference on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, 10 March – 11 April 1980: Official records, Documents of the Conference and summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Main Committees (A/CONF.97/C.1/L.191/Rev.1). New York: UN, 1981, s. 381.

³⁰ CISG-AC Opinion No. 7, Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG, Rapporteur: Professor Alejandro M. Garro, Columbia University School of Law, New York, N.Y., USA. Adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, 2007. Výrok 3.1 stanoviska zní: „The language of Article 79 does not expressly equate the term ‘impediment’ with an event that makes performance absolutely impossible.“ V překladu: „Znění článku 79 výslovně neztotožňuje pojem ‚překážka‘ s událostí, která zcela znemožňuje plnění.“

³¹ Rozhodnutí belgického nejvyššího soudu (Court of Cassation) ze dne 19. 6. 2009 ve věci *Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S.*

³² Viz článek 7 odst. 2 CISG.

³³ DAI, T. A Case Analysis of *Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S.*: The Application of Article 79 of the United Nations Convention on International Sale of Goods. *Perth International Law Journal*. 2016, Vol. 131, s. 132.

či druhému soudnímu závěru ve věci *Scaфом*.³⁴ V literatuře nakonec převážil výklad článku 79 CISG ve prospěch aplikace na *hardship*, k čemuž přispělo zejména výkladové stanovisko poradního výboru CISG (*CISG Advisory Council*)³⁵ č. 7, dle kterého *hardship* může představovat překážku dle článku 79 CISG.³⁶ Jedním z argumentů byla skutečnost, že vyloučení *hardship* z okruhu CISG povede k využívání národních pravidel a takový výklad by tedy šel proti celkovému smyslu CISG poskytnout neutrální úpravu oproštěnou od národních specifik. Vzhledem k tomu, že článek 79 CISG výslovně nevyžaduje nemožnost plnění, není k takovému výsledku důvod. Tématu se pak věnovalo znovu stanovisko poradního sboru CISG č. 20,³⁷ které potvrdilo předchozí výklad a přidalo další detaily, především v otázce následků *hardship* dle CISG. Tento závěr byl akceptován i v praxi.³⁸

I přes dostatečný rozsah je úspěch postižené strany usilující o ochranu článku 79 CISG výjimečnou záležitostí.³⁹ V případě *hardship* si nedostupnost článku 79 CISG vysvětlují tak, že situace ztíženého plnění těžko dosáhne tak vysoké intenzity, aby přímo bránila plnění smlouvy a kvalifikovala se na „překážku“. Formulace článku 79 CISG tak *hardship* sice teoreticky pokrývá, ale není pro něj příznivá. Zároveň CISG klade důraz na odbornost účastníků mezinárodního obchodu, takže například nárůst cen na trzích je považován za předvídatelný vývoj nebo za riziko akceptované postiženou stranou.⁴⁰ Shrňme tedy, že CISG poskytuje postižené straně úlevu, nastane-li vyšší moc i *hardship*, nastavuje však přísný standard, jehož je zvláště v případě *hardship* těžké dosáhnout.

2.2 PRÁVA STRAN PŘI APLIKACI ČLÁNKU 79 CISG

Překážka dle článku 79 CISG představuje tzv. liberační důvod, tedy vylučuje odpovědnost za porušení smlouvy, především pak povinnost postižené strany k náhradě škody nebo úhradě smluvních pokut a podobných sankcí.⁴¹ Nároky za období trvání překážky jsou navíc vyloučeny trvale i v případě překážek dočasného charakteru.⁴² Mimo to však článek 79 odst. 5 CISG pouze uvádí, že kterákoli ze stran může stále vykonat své „jiné právo“ dle CISG, než je právě nárokování náhrady škody. Stranám tak zůstává zachován prostor k aplikaci specifických ustanovení CISG,

³⁴ K jednotlivým přístupům podrobněji CISÁR, c. d., s. 293–294.

³⁵ Jde o neformální skupinu akademiků specializovaných na CISG, kteří se svou činností snaží mimo jiné podpořit uniformní výklad CISG.

³⁶ CISG-AC Opinion No. 7, výrok 3.1.

³⁷ CISG-AC Opinion No. 20, *Hardship under the CISG*, Rapporteur: Prof. Dr. Edgardo Muñoz, Universidad Panamericana, Guadalajara, Mexico. Adopted by the CISG Advisory Council following its 27th meeting, in Puerto Vallarta, Mexico, 2020.

³⁸ Například rozhodnutí v ICC arbitráži č. 2508/2000 z roku 2000 konstatovalo, že prudký nárůst ceny zboží může představovat překážku dle článku 79 CISG.

³⁹ CISG-AC Opinion No. 7, odst. 2–4.

⁴⁰ United Nations Commission on International Trade Law, c. d., s. 377.

⁴¹ BRIDGE, M. *The International Sale of Goods, Law and Practice*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007, para. 10.44; STOLL, H. – GRUBER, G. Article 74. In: SCHLECHTRIEM, P. – SCHWENZER, I. (eds.). *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*. 2nd ed. Oxford, New York: Oxford University Press, 2005, s. 105; TICHÝ, L. Článek 79 [Zproštění odpovědnosti]. In: TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 349.

⁴² STOLL – GRUBER, c. d., s. 348.

např. právo druhé strany pozastavit plnění (článek 71 CISG), možnost snížit kupní cenu (článek 50 CISG) nebo požadovat náhradu nákladů na zachování zboží (články 85 a 86 CISG).⁴³ Z hlediska postižené strany je však nejpodstatnější dopad článku 79 CISG na povinnost k dalšímu plnění dle smlouvy a právo na odstoupení od smlouvy. CISG také nic neříká o „právech na řešení“ překážky, kam bych zařadila varianty známé z PICC úpravy *hardship*: právo na obnovení jednání stran a právo obrátit se na soud pro úpravu obsahu nebo ukončení smlouvy.

Pokud jde o právo na další plnění, CISG automaticky nespojuje zánik práva na náhradu škody a zánik práva na další plnění smlouvy. Naopak, příslušný návrh byl během příprav CISG zamítnut⁴⁴ a výše zmíněné zachování „jiných práv“ dle článku 79 odst. 5 CISG bylo při přípravě CISG vykládáno jako zachování práva na smluvní plnění bez ohledu na existenci překážky.⁴⁵ Uplatněním liberačních důvodů tedy povinnost k smluvnímu plnění nezaniká.⁴⁶ S přihlédnutím k principu dobré víry při výkladu CISG⁴⁷ byl však nakonec ustálen výklad, že zřejmým smyslem CISG je poskytnout postižené straně účinnou ochranu před následky překážky, což by mohlo být negováno právě trvajícím požadavkem na plnění smlouvy. Pokud bychom striktně trvali na plnění smlouvy, v době, kdy je toto plnění nemožné, těžko by byla postižená strana zproštěna negativních následků neplnění, jak předpokládá článek 79 CISG.⁴⁸ V důsledku tohoto rozporu tak právo na smluvní plnění nebude vykonatelné⁴⁹ a nárok na něj odpadá.⁵⁰ Na druhou stranu, u porušení dílčích smluvních povinností (např. plnit včas) kryje ochrana podle článku 79 CISG jen příslušné porušení, povinnosti k plnění smlouvy se nijak nedotkne.⁵¹ Stejně tak v případě časově omezené překážky lze plnění vymoci po jejím odpadnutí.⁵² Konstrukce článku 79 CISG tak vede k zániku práva plnění jen v omezených, krajních případech, kde jiný závěr nedává smysl.

Smlouva samotná zaniká, až pokud dojde k jejímu ukončení stranou, která je postižena neplněním smlouvy,⁵³ a s otázkou dalšího plnění souvisí také právo na odstoupení od smlouvy. CISG obecně podmiňuje možnost odstoupit od smlouvy podstatným porušením smluvních povinností.⁵⁴ Pokud tedy překážka způsobí třeba „jen“ zpoždění dodávky zboží (tj. porušení povinnosti dodat zboží včas), bude na kupujícím, aby dokázal,

⁴³ CISG-AC Opinion No. 20, odst. 9.1.

⁴⁴ ISHIDA, Y. CISG Article 79: Exemption of Performance, and Adaptation of Contract Through Interpretation Of Reasonableness – Full of Sound and Fury, but Signifying Something. *Pace International Law Review*. 2018, Vol. 30, No. 2, s. 343.

⁴⁵ HONNOLD, c. d., s. 641.

⁴⁶ ATAMER, *Article 79*, s. 1045; nebo CISÁR, c. d., s. 298.

⁴⁷ Viz článek 7 odst. 1 CISG.

⁴⁸ ATAMER, Y. Availability of Remedies other than Damages in Case of Exemption According to Art. 79 CISG. In: BÜCHLER, A. – MÜLLER-CHEN, M. (eds.). *Private Law: national – global – comparative, Festschrift für Ingeborg Schwenzer zum 60. Geburtstag*. Berne: Stämpfli, 2011, s. 85.

⁴⁹ SCHWENZER, I. Wider Perspective: Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts. *Victoria University of Wellington Law Review*. 2008, Vol. 39, No. 4, s. 720.

⁵⁰ TICHÝ, c. d., s. 355; nebo CISÁR, c. d., s. 299.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² ISHIDA, c. d., s. 346.

⁵³ ATAMER, *Availability of Remedies other than Damages in Case of Exemption According to Art. 79 CISG*, s. 96.

⁵⁴ Viz články 49 a 64 ve spojení s článkem 25 CISG, který definuje „podstatné porušení“ jako porušení, které „způsobuje takovou újmu druhé straně, že ji ve značné míře zbavuje toho, co tato strana je oprávněna

že došlo k podstatnému porušení smlouvy. CISG tím chrání strany před automatickým zánikem smlouvy, které nemusí dávat smysl zejména, pokud je překážka dočasného charakteru.⁵⁵

Výše popsaná práva stran nijak neřeší samotnou překážku, soustředí se spíše na její efekt na zasažené smluvní plnění, resp. smlouvu jako celek. Takový přístup konvenuje překážkám typu vyšší moci, protože pro „řešení“ nemožnosti plnění je podstatné především to, zda je možné od smlouvy odstoupit, nebo zda lze očekávat odpadnutí překážky a vyžadovat (obnovení) plnění. V kontextu *hardship* jde ale o úpravu velmi chudou, zvláště v porovnání s PICC, které počítají s aktivním řešením situace ve snaze překážku překlenout a pokračovat v plnění smlouvy.

Dle vzoru PICC přichází v úvahu právo na obnovení jednání o smlouvě a možnost zásahu třetí strany, která by smlouvu autoritativně upravila nebo ukončila. Je tedy otázkou, zda lze některé z těchto řešení využít také v režimu CISG, když článek 79 CISG nic takového ani nenaznačuje. Snaha o takový výklad není příliš přesvědčivá a spočívá v aplikaci principu dobré víry,⁵⁶ popřípadě dalších principů a zvyklostí v mezinárodním obchodě,⁵⁷ někdy i analogii vůči jiným pravidlům CISG,⁵⁸ nebo v doplnění CISG skrze mezinárodní úpravu, jako tomu bylo ve věci *Scaform*.⁵⁹ Zmíněné stanovisko poradního výboru CISG č. 20 se vymezilo vůči takovým praktikám a odmítlo, že by v rámci CISG bylo možné dovodit kterékoliv z uvedených způsobů řešení *hardship* situace.⁶⁰ V případě znovuoobnovení jednání je důvodem především skutečnost, že takové právo lze na smluvní straně jen těžko vynutit, hodnotit jeho naplnění (resp. smysluplnost plnění, protože „jednáním“ může být venkoncem i výměna e-mailů odmítajících jakékoliv změny smlouvy) nebo sankcionovat případné porušení.⁶¹ Jádrem argumentu proti zásahům třetí strany pak tkví v tom, že taková praxe byla při přípravě CISG odmítnuta, neboť odebírá stranám jejich iniciativu, aniž by zde byla jakákoliv záruka, že autoritativně uložená změna obsahu smlouvy bude pro strany vhodná, funkční nebo alespoň včasná.⁶² Z čistě praktického hlediska, bude-li změna smlouvy stanovena soudcem bez znalosti konkrétního oboru, nemusí být dostatečně zohledněny všechny komerční či odborné aspekty vzájemných vztahů smluvních stran. Zvolí-li si strany namísto soudu arbitráž, mohou docílit specializovanosti rozhodců a důvěrnosti smlouvy, ale zas jim mohou scházet opravné prostředky. V obou případech se strany nemusí s novou úpravou smluvních podmínek ztotožnit a bez sdílené vůle smlouvu dále plnit je situace odsouzena k dalším sporům. Žádný z těchto výsledků není optimální

očekávat podle smlouvy, ledaže strana porušující smlouvu nepředvíдалa takové důsledky a ani rozumná osoba v tomtéž postavení by je nepředvíдалa za týchž okolností“.

⁵⁵ ATAMER, *Article 79*, s. 1053.

⁵⁶ Viz článek 7 odst. 1 CISG.

⁵⁷ Viz článek 7 odst. 2 CISG.

⁵⁸ Toto se především týká možnosti úpravy smlouvy, kde je zmiňován článek 50 CISG, který umožňuje změnu kupní ceny. SCHWENZER, I. *Article 79*. In: SCHWENZER, I. (ed.). *Commentary on the Un Convention on the International Sale of Goods*. 4th ed. London: Oxford University Press, 2016, s. 1151.

⁵⁹ Jednotlivé varianty argumentů jsou podrobně popsány v AKSOY, H. *Elephant in the Room: CISG, Hardship, and Uniform Application*. *European Business Law Review*. 2023, Vol. 36, No. 3, s. 463–480.

⁶⁰ Taková praxe je samozřejmě možná a vítaná na bázi dobrovolnosti a lze si ji předem sjednat ve smlouvě.

⁶¹ SCHWENZER, I. – MUNOZ, E. *Duty to renegotiate and contract adaptation in case of hardship*. *Uniform Law Review*. 2019, Vol. 24, No. 3, s. 162.

⁶² Tamtéž, s. 167–168.

a v kontextu absence příslušného pravidla přímo v CISG by bylo těžko obhajitelné, proč má takový výklad dostat přednost. Existují ale i opačné přístupy, které preferují zahrnout do článku 79 CISG nejen *hardship*, ale také jeho řešení v rozsahu článku 6.2.3 PICC, a to s odvoláním na skutečnost, že *hardship* jinak nemůže být efektivně řešen.⁶³

Na základě výše uvedeného shrnuji, že článek 79 CISG lze považovat za komplexní pravidlo řešící vyšší moc i *hardship* (a zároveň vylučující jakoukoli národní alternativu). Řešení obou fenoménů je ale založeno především na vyloučení odpovědnosti za porušení smlouvy. Z hlediska následných práv postižené strany je situace složitější. Ukončení smluvního vztahu není automatické a další alternativy řešení (u *hardship*), typu úprava obsahu smlouvy soudem, nejsou k dispozici, pokud si je strany samy nesjednají nebo jim alespoň nejdou dobrovolně vstříc např. obnovením jednání o podmínkách smlouvy. Režim CISG se tak výrazně odlišuje od české a německé úpravy, které výslovně poskytují možnosti při řešení *hardship*. Přesto bych neřekla, že se jedná o výsledek, kterého by se český exportér měl snažit vyvarovat za každou cenu. Velkou výhodou CISG je třeba široká báze judikatury a literatury k otázce, která může podpořit řešení situací, které třeba v úzkém okruhu jedné jurisdikce ještě nevznikly. Stejně tak využití liberace v rámci *hardship* může být pro exportéra výhodné, české právo takovou variantu nenabízí.

3. PŘÍSTUP ČESKÉHO PRÁVA K ŘEŠENÍ VYŠŠÍ MOCI A *HARDSHIP*

Zatímco novelizace CISG je neproveditelná, české soukromé právo prošlo v roce 2012 důkladnou rekodifikací, která, mimo jiné, do zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), zavedla obecné *hardship* pravidlo. Podobně jako tomu bylo u reforem v jiných civilních jurisdikcích (např. ve Francii⁶⁴ nebo v Číně⁶⁵), i v tuzemském právu díky rekodifikaci vznikl duální systém s mnohem vyšší mírou podrobnosti, než jakou nabízí CISG. Relevantními pravidly jsou (i) § 2913 odst. 2 OZ, které zprošťuje povinnosti uhradit škodu při nesplnění závazku, pokud je důvodem „*mi-mořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na* [vůli škůdce]“ a (ii) § 1764 a násl. OZ, které při kvalifikované vnější změně okolností působící zásadně nepoměr mezi stranami umožňuje obnovit vyjednávání o smlouvě a následně skrze soud vynutit ukončení či změnu smluvního plnění.

Uvedená skladba pravidel v zásadě kopíruje články 7.1.7 a 6.2.2 PICC. Protože na rozdíl od CISG obsahuje české právo oddělená pravidla pro vyšší moc a *hardship*, bude i následující text dělen do dvou částí dle tohoto klíče. Výzkumné otázky budou zodpovězeny odděleně v každé podkapitole.

⁶³ ATAMER, *Article 79*, s. 1079.

⁶⁴ GRUNDMANN, S. – SCHÄFER, M.-S. The French and the German reforms of contract law. *European Review of Contract Law*. 2017, Vol. 13, No. 4, s. 486.

⁶⁵ HAN, S. Force majeure, change of circumstances and termination of contract. *Journal of Law, Society and Development*. 2016, Vol. 3, No. 1, s. 33.

3.1 VYŠŠÍ MOC DLE ČESKÉHO PRÁVA

Ustanovení § 2913 odst. 2 vychází z předrekodifikační úpravy⁶⁶ a stejně jako CISG⁶⁷ pracuje s pojmem překážka, nikoliv vyšší moc.⁶⁸ Někteří autoři nepovažují § 2913 odst. 2 OZ za pokus o kodifikaci vyšší moci.⁶⁹ Existují ale soudní rozhodnutí (ač z oblasti správního práva)⁷⁰ i literatura,⁷¹ které vyšší moc s § 2913 odst. 2 OZ přímo spojují, a dle mého názoru je takový závěr v souladu s výkladem, který k pojmu vyšší moc poskytl Nejvyšší soud. Historicky byl pojem vyšší moc v judikatuře často popisován jako „kvalifikovaná náhoda“ bez robustnější definice.⁷² Ve svém nedávném rozhodnutí ale Nejvyšší soud vyšší moc definoval jako: „*právní skutečnost spočívající v mimořádné, nepředvídatelné, neodvratitelné a nezaviněné události (typickými příklady jsou epidemie a pandemie, živelní pohromy, revoluce, a jiné objektivní překážky vzniklé nezávisle na vůli dotčených osob)*“.⁷³ V citovaném rozhodnutí Nejvyšší soud používá stejný slovník jako § 2913 OZ, ale nevyžaduje přímo nemožnost plnění. Ta je nicméně součástí hypotézy § 2913 odst. 2 OZ, jak potvrdil i Nejvyšší soud v jiné věci svým konstatováním, že „*za překážku [...] lze považovat skutkovou okolnost, která působí nemožnost splnění smluvní povinnosti škůdce [...]*“.⁷⁴ Na základě uvedené judikatury mám za to, že pokud vyšší moc způsobí nemožnost plnění, představuje překážku ve smyslu § 2913 odst. 2 OZ.⁷⁵ České právo tak pokrývá otázku vyšší moci. Z hlediska následků pro postiženou stranu české právo výslovně odlišuje následnou nemožnost plnění do ztíženého plnění, přičemž dle § 2006 OZ zaniká závazek, který se stane „nesplnitelným“ pro následnou nemožnost plnění. V českém režimu tak dojde k zániku povinnosti k smluvnímu plnění, pokud je v důsledku vyšší moci nemožné a zároveň je postižená strana zbavena negativních následků v podobě odpovědnosti za škodu.

⁶⁶ Zejména § 373 a 374 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

⁶⁷ Někteří autoři i přímo dovozují, že článek 79 CISG patřil k inspiračním zdrojům § 2913 OZ. PAŠEK, M. § 2913 [Porušení smluvní povinnosti]. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. (3. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2024, marg. č. 15. Srov. také rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 125/2022 ze dne 25. 4. 2023, odst. 23.

⁶⁸ V rámci OZ je přímo pojem „vyšší moc“ využit na několika místech, např. jako prvek změkčující přísnost některých pravidel, viz např. odpovědnost za škodu způsobenou zvlášť nebezpečným provozem v ustanovení § 2925 OZ.

⁶⁹ ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521 až 3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 965.

⁷⁰ Viz rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp. zn. 1 Afs 313/2020 ze dne 24. 6. 2021, který potvrdil přístup nižší instance k výkladu pojmu „vyšší moc“: „*Městský soud uvedl, že „objektivně neovladatelná událost“, které příjemce dotace nemohl předejít, je neurčitým právním pojmem. Proto je třeba jej vykládat jako pojem „vyšší moc“ uvedený například v Úmluvě o smlouvách o mezinárodní koupi zboží či jako pojem „nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka“ uvedený v § 2913 odst. 2 [...]*“.

⁷¹ ŠILHÁN, J. Příčina porušení ve vyšší moci. In: ŠILHÁN, J. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 193.

⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3269/2008 ze dne 22. 12. 2010: „*Může jít o události způsobené zejména vnějšími přírodními silami, např. o živelní událost, které nemohlo být provozovatelem zabráněno ani nemohla být objektivně odvrácena, a to ani při vynaložení takového úsilí, jež by bylo možné vynaložit. V takových případech jde o zásah zvenčí, nikoliv o okolnost mající původ ve vlastním provozu. Jde o podstatě o tzv. kvalifikovanou (nikoliv prostou) náhodu, neboli vyšší moc (vis maior).*“

⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 2021/2023 ze dne 10. 4. 2024.

⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 125/2022 ze dne 25. 4. 2023, odst. 29.

⁷⁵ PAŠEK, c. d., marg. č. 11.

3.2 HARDSHIP DLE ČESKÉHO PRÁVA

Rekodifikace soukromého práva zavedla do českého právního řádu trojici ustanovení, § 1764 až § 1766 OZ, vymezující výjimečnou povahu *hardship*, jeho definici a konkrétní postup jejího řešení. Základním východiskem je důraz na závaznost smluv pro smluvní strany „i když se následně změni okolnosti do té míry, že ujednání [smlouvy] se pro některou z nich stane méně výhodné“.⁷⁶ Součástí jednání o smlouvě má být i zohlednění možného budoucího vývoje, a účelem zákonné úpravy *hardship* proto není omezení podnikatelských rizik,⁷⁷ ale jde o „korektiv, který je v souladu s ochranou legitimního očekávání nutno aplikovat toliko ve výjimečných situacích“.⁷⁸ V souladu s tím je *hardship* definován jako podstatná změna okolností, která je nepředvídatelná a neovlivnitelná, v jejímž důsledku vznikne zvlášť hrubý nepoměr v právech a povinnostech stran. Postižená strana zároveň nesmí převzít riziko změny na sebe.⁷⁹

První judikát Nejvyššího soudu k tématu se týkal právě základního požadavku na „změnu okolností“, kdy soud odmítl nešťastné zařazení nového znaleckého posudku do této kategorie.⁸⁰ Přestože další podmínky *hardship* nebyly ve věci posuzovány, judikát obsahuje cenný pohled Nejvyššího soudu na možný aplikační okruh nových pravidel: „[z]drojem změny okolností pak mohou být nejrůznější vnější faktory, ať již přírodní, technické, právní a právně-politické, či společensko-ekonomické povahy; musí vždy jít o zásadní a nepředvídatelné změny vnější povahy. [...] příkladmo působením přírodních sil, vlivem nemoci, zdravotního poškození či úmrtí, selhání techniky nebo škodní události způsobené třetí osobou, anebo změnou legislativy, společenských či politických poměrů nebo obecných poměrů hospodářských či ekonomických (výrazné zvýšení míry inflace, narušení dodavatelsko-odběratelských vztahů apod.).“⁸¹ Uvedený výčet působí trochu dojmem tlaku doby (začátkem roku 2023 byla třeba otázka inflace velmi aktuální), zajímavější je ale skutečnost, že mnohé z popsaných událostí patří také mezi tradiční příklady zásahů vyšší moci, typicky třeba „působení přírodních sil“.⁸² Přístup Nejvyššího soudu tak potvrzuje, že stejná událost může spadat pod kategorii vyšší moci i pod kategorii *hardship*. Rozhodujícím kritériem je až dopad do konkrétních smluvních vztahů.

⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 889/2024 ze dne 18. 2. 2025. V tomto případě soudy všech instancí odmítly upravit fixní cenu za dodávky plynu poté, co došlo k výrazné změně ceny plynu na světových trzích. Postižená strana argumentovala tím, že změnu způsobila válka na Ukrajině, což bylo soudy odmítnuto, protože: „je notorietou, že obchodování s energetickými komoditami s sebou riziko v podobě výkyvů cen nese“.

⁷⁷ OLIVA, J. – JANOUŠEK, J. Změna okolností. In: DOHNAL, J. – GALVAS, M. – OLIVA, J. a kol. *Obchodní smlouvy*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2024, s. 114.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 1191/2024 ze dne 13. 2. 2025 potvrzuje, že neexistuje žádná „skutečně nepředvídaná“ změna, jejíž riziko by nebylo možné přijmout ve smyslu § 1765 odst. 2 OZ, a tím vyloučit aplikaci *hardship* pravidel.

⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 2989/2022 ze dne 1. 2. 2023.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1979/2012 ze dne 10. 1. 2013, které jako vyšší moc popsalo extrémní sílu větru, která způsobila pád jeřábu, nebo sp. zn. 23 Cdo 2321/2020 ze dne 30. 9. 2020, kde vyšší moc v podobě extrémních poryvů větru zapříčinila vyvrácení zdravých stromů.

Pokud jde o následky *hardship*, je v první řadě třeba poukázat na druhou větu § 2006 OZ, která výslovně vylučuje zánik smluvního závazku v situaci, kdy lze plnění stále dosáhnout, byť za ztížených podmínek nebo s většími náklady. OZ také neumožňuje postižené straně plnění odložit ani odepřít.⁸³ Trvá-li povinnost plnit – je třeba pozornost věnovat řešení vzniklé situace. Postižené straně svědčí právo domáhat se vůči protistraně obnovení jednání o smlouvě a v případě nezdaru se může obrátit na soud s návrhem na úpravu smlouvy nebo na její ukončení. Soud o osudu smlouvy rozhodne dle svého uvážení, aniž by byl návrhem stran vázán.⁸⁴

V případě úpravy smlouvy je obsahem soudního výroku přímo konkrétní změna práv a povinností stran.⁸⁵ Podíváme-li se na výhrady, které byly ohledně tohoto postupu vzneseny v kontextu CISG, mám za to, že český zákonodárce se s nimi částečně vyrovnal ku prospěchu věci. Česká úprava nestanoví jen to, že strany spolu mají jednat, ale také že na soud se mohou obrátit, pokud k dohodě nedojde v „přiměřené lhůtě“. K tomu je doplněna zákonná domněnka, že za přiměřenou lhůtu je považováno období dvou měsíců ode dne, kdy postižená strana změnu okolností zjistila nebo měla zjistit. Tyto detaily odlišují českou úpravu od PICC⁸⁶ a dodávají stranám vyšší míru jistoty. I pokud se sjednaná rovnováha smlouvy vychýlí vlivem vnějších okolností, po uplynutí konkrétní lhůty bude opět jasno v tom, že smlouva buď bude upravena (stranami či soudem), ukončena (soudem), nebo byla mimořádná situace postiženou stranou přijata a plnění pokračuje beze změny. Ani česká úprava se však nijak nevyrovnala s dílčími problémy, zejména jak má soud posoudit spravedlivou úpravu smlouvy, kdy má být preferováno ukončení smlouvy nebo jak bude nakládáno s opravnými prostředky. Tyto otázky jsou přenechány až soudní praxi. Ta ale bude vznikat relativně pomalu, protože § 1765 OZ je dispozitivní a jeho aplikace je ve smlouvách často bez náhrady vyloučena,⁸⁷ ať už přímo odkazem na OZ, nebo konstatováním, že strana/strany „přijímají riziko změny okolností“. Soudy opakovaně odmítly takové ujednání překonat, protože by tak byl popřen smysl takového smluvního ujednání.⁸⁸

Z hlediska českého exportéra považují tuzemskou úpravu za přehlednější než článek 79 CISG. Je zde jasně oddělena vyšší moc a *hardship*, s nemožností plnění (vyšší mocí) je automaticky spojen zánik závazku, u *hardship* jsou upřesněny práva postižené strany a doplněna zákonná domněnka ohledně délky trvání jednání mezi stranami. Dle mého názoru jde o zdařilou úpravu *hardship*, která má naději na zhodnocení v praxi,

⁸³ Viz poslední věta § 1765 OZ in: ŠVESTKA – DVOŘÁK – FIALA a kol., c. d.

⁸⁴ Srov § 1766 OZ.

⁸⁵ Například v Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 1191/2024 ze dne 13. 2. 2025 odkazuje na prvoinstanční rozhodnutí, kde výrokem soudu došlo v konkrétních obdobích ke snížení nájemného o 14 % a 26 %, a v rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 2989/2022 ze dne 1. 2. 2023 šlo o novou částku kupní ceny. V obou případech byla prvoinstanční rozhodnutí nakonec zrušena a žaloby zamítnuty.

⁸⁶ Článek 6.2.3 PICC pouze stanoví, že postižená strana musí požádat o znovuoobnovení jednání bez zbytečného odkladu, další lhůty ani upřesnění už nejsou uvedeny.

⁸⁷ Přesná statistika neexistuje, vycházím tedy z vlastní advokátní praxe a zkušeností kolegů, srov. VESELÝ, P. Změna okolností, aneb „nejvylučovanější ustanovení“. *Bulletin-advokacie.cz* [online] 12. 8. 2015 [cit. 2025-03-15]. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zmena-okolnosti-aneb-nejvylucovanejsi-ustanoveni>.

⁸⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 1191/2024 ze dne 13. 2. 2025; nebo třeba rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 30 Co 333/2022 ze dne 8. 11. 2022

ovšem jen za předpokladu, že ji strany nepromyšleně nevyloučí, aniž by si sjednaly vhodnější alternativu řešení.

4. NĚMECKÁ ÚPRAVA VYŠŠÍ MOCI A *HARDSHIP*

Přístup německého práva k překážkám v plnění je relativně liberální a neklade takový důraz na vymáhání zásady *pacta sunt servanda*.⁸⁹ Úprava je obsažena v občanském zákoníku (*Bürgerliches Gesetzbuch*, dále jen „BGB“) a v některých rysech jde o systém podobný tomu českému: např. rozlišuje se mezi nemožností plnění a „*hardship*“, přičemž v druhém případě má postižená strana možnost obrátit se na soud a požadovat úpravu smlouvy. V dalších podstatných aspektech se však oba režimy odlišují: např. BGB výslovně rozlišuje několik typů nemožnosti plnění, otázka odpovědnosti za škodu je řešena samostatně nebo právo na odstoupení od smlouvy svědčí druhé straně (podobně jako u CISG), v případě narušení základu smlouvy dle § 313 BGB není zakotvena povinnost stran nejdříve jednat a je preferována úprava smlouvy soudem před jejím ukončením, i když možné je oboje. Zajímavé také je, že současná německá úprava *hardship* vznikla „zezdola“ (*bottom-up*), na základě předchozí judikatury, která dovodila, že vnější okolnosti mohou narušit základ smlouvy,⁹⁰ a pokud je toto narušení tak silné, že dojde ke zhroutení základu smlouvy,⁹¹ je třeba v souladu s principem dobré víry vyvodit důsledky pro její interpretaci i účinky. Až následně byla judikatura přepsána do BGB. Proces kodifikace *hardship* v BGB je tak přesně opačný oproti českému příkladu.⁹²

Protože německé právo obsahuje oddělená pravidla pro „vyšší moc“ a *hardship*, budou stejně jako u českého práva výzkumné otázky zodpovězeny odděleně v každé podkapitole.

4.1 NEMOŽNOST PLNĚNÍ PODLE NĚMECKÉHO PRÁVA

Koncept vyšší moci⁹³ v německém právu neexistuje jako samostatná doktrína, která by fungovala jako liberační důvod v případě nemožnosti plnění.⁹⁴

⁸⁹ MAZZACANO, P. CISG Article 79 at 40: 'Impediments' to Uniform Interpretation? In: LONG, S. – VIGLIONE, F. (eds.). *The Transnational Sales Contract: 40 years influence of the CISG on national jurisdictions*. Italy: Wolters Kluwer, CEDAM, 2022, s. 10.

⁹⁰ K tomuto pojmu podrobněji viz dále v části 4.1.2.

⁹¹ V judikatuře se vžil termín „*Wegfall der Geschäftsgrundlage*“ do angličtiny překládaný jako „*disappearance/collapse of the contractual basis*“.

⁹² I v české literatuře bylo naznačeno, že by soudy mohly princip *hardship* aplikovat, a to s odkazem na pravidlo, že plnění nesmí odporovat dobrým mravům a musí být v souladu se zásadami poctivého obchodního styku. Srov. ELIÁŠ, K. Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu). *Obchodněprávní revue*. 2009, roč. 11, č. 6, s. 151–155. Dle mých informací však žádný takový rozsudek za účinnosti předchozího občanského zákoníku vyneset nebyl.

⁹³ BGB vyšší moc přímo nedefinuje, v německé judikatuře byl tento termín (*höhere Gewalt*) definován takto „*vnější událost [...], která je podle lidského poznání a zkušenosti nepředvídatelná, nelze ji zabránit nebo ji učinit neškodnou ekonomicky přijatelnými prostředky ani při vynaložení maximální péče, kterou lze za daných okolností rozumně očekávat, a kterou podnikatelský subjekt vzhledem k její četnosti také není připraven akceptovat*“. Viz Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (*Bundesgerichtshof*) sp. zn. VI ZR 173/06 ze dne 16. 10. 2007.

⁹⁴ SCHWARZ – TRENOR – ORTNER, c. d., s. 311.

Německé právo ale obsahuje podrobnou úpravu následné nemožnosti plnění, která je definována v několika variantách v rámci § 275 BGB. Lze tedy konstatovat, že i přes absenci konceptu vyšší moci německé právo obsahuje úpravu porovnatelnou s článkem 79 CISG resp. § 2913 OZ.

Následky uplatnění § 275 BGB jsou odlišené dle příslušné kategorie nemožnosti, přičemž právo na plnění buď automaticky zaniká, nebo dlužník může plnění odepřít. První odstavec § 275 BGB zavádí tzv. pravou nemožnost plnění,⁹⁵ kdy nárok na plnění zaniká, pokud je nemožné pro dlužníka nebo jakoukoli třetí osobu. Pravá nemožnost plnění předpokládá, že k plnění objektivně nemůže dojít, i když dlužník plnit chce.⁹⁶ Společně s právem na nemožné plnění zaniká také právo na protiplnění.⁹⁷ Druhý odstavec popisuje tzv. faktickou či ekonomickou nemožnost, která nastane, pokud plnění vyžaduje po dlužníkovi náklady nebo úsilí, které jsou při zohlednění obsahu závazku a zásady poctivosti a dobré vůle v hrubém nepoměru k zájmu věřitele na obdržení plnění. Pravidlo má vyloučit povinnost k teoreticky možnému plnění, které ale má hospodářsky nesmyslné výsledky, proto § 275 odst. 2 BGB umožňuje takové plnění odepřít. Tradičním příkladem je ztroskotaná loď s unikátním zbožím, které sice zničeno není, ale pro plnění by bylo nutné vrak nalézt a zboží vylovit při vynaložení obrovských nákladů a úsilí na straně prodávajícího, zatímco užitek protistrany zůstává stejný – tedy vzniká mezi nimi zmíněný přílišný nepoměr. Ustanovení § 275 odst. 2 BGB přesto není úpravou pro *hardship*,⁹⁸ protože nemíří na míru ztížení plnění postižené strany. Nebude tak zahrnovat například dopad cenového výkyvu na trhu do smlouvy s fixní cenou, protože v takovém případě poroste užitek protistraně skrze vyšší zisk při zachování předem fixované ceny, a nepoměr mezi stranami nevznikne. V takovém případě musí dlužník usilovat o aplikaci *hardship* pravidla dle § 313 BGB za jiných podmínek (viz dále).⁹⁹ Třetí odstavec míří na situace, kdy je nemožnost plnění nějakým způsobem osobně spojená s dlužníkem, ten může plnění odepřít, pokud je po něm nelze rozumně požadovat s ohledem na osobní okolnosti (např. nemoc). Lze shrnout, že strana postižená událostí, kterou bychom dle PICC označili jako vyšší moc, by měla mít možnost uplatnit pravidla pro nemožnost plnění, zejména pak objektivní nemožnost dle odst. 1 § 275 BGB. Tato varianta je tak i německým právem pokryta.

Pokud jde o následky nemožnosti plnění, v případě objektivní nemožnosti dochází k zániku závazku automaticky, v případě odst. 2 nebo 3 § 275 BGB už ale závazek zaniká a plnění se „pouze“ stává nevyhmatelným.¹⁰⁰ Věřitel má právo smlouvu ukončit,¹⁰¹

⁹⁵ SCHUKZE, R. § 275(2). In: SCHUKZE, R. *Bürgerliches Gesetzbuch*. 10. Aufl. München: C. H. Beck, 2019.

⁹⁶ MARKESINIS, B. a kol. *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2006.

⁹⁷ Viz § 326 (1) BGB.

⁹⁸ SCHWARZ, F. – TRENOR, J. – ORTNER, H. Germany. In: SCHWARZ, F. – TRENOR, J. – ORTNER, H. (eds.). *Contractual Performance and COVID-19: An In-Depth Comparative Law Analysis*. Netherlands: Wolters Kluwer, 2021, s. 309.

⁹⁹ RÖSLER, H. Hardship in German Codified Private Law: In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law. *European Review of Private Law*. 2007, Vol. 15, s. 494–495.

¹⁰⁰ HONDIUS, E. – GRIGOLEIT, H. Overview: concepts dealing with unexpected circumstances. In: HONDIUS, E. – GRIGOLEIT, H. *Unexpected Circumstances in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 58.

¹⁰¹ Viz § 275 odst. 4 a 326 odst. 5 BGB.

bez ohledu na to, zda je dlužník za nemožnost zodpovědný.¹⁰² Ustanovení § 275 BGB nicméně neřeší odpovědnost dlužníka za náhradu škody, pouze povinnost k plnění. Dle BGB tedy platí, že postižená strana je povinna k náhradě škody, dokud nedokáže, že škodu nezavinila,¹⁰³ a to i za situace, kdy má dle BGB právo plnění odepřít.¹⁰⁴

V porovnání s CISG i § 2913 OZ, kde je příslušné pravidlo primárně zaměřeno na ochranu před nároky z náhrady škody, zaujalo německé právo odlišný přístup. Na druhou stranu, s ohledem na faktickou povahu vyšší moci dle PICC, zejména její nepředvídatelnost a nekontrolovatelnost a nepřekonatelnost, by i v německém režimu mělo být možné na základě těchto okolností dovést, že postižená strana není za nastalou situaci odpovědná, a tedy nenese ani odpovědnost za náhradu škody.¹⁰⁵

4.2 *HARDSHIP* PODLE NĚMECKÉHO PRÁVA

Německý koncept *hardship* vznikl v soudní praxi jako doktrína „ztráty/kolapsu základu smlouvy“ (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*), a to na základě principu dobré víry dle § 242 BGB. Německé soudy se tímto způsobem snažily nalézt spravedlivou úpravu smluvních poměrů narušených turbulentními výkyvy minulého století, např. hyperinflací po první světové válce¹⁰⁶ či měnovou reformou po druhé světové válce.¹⁰⁷ Judikatorně dovozené principy byly následně v roce 2002 kodifikovány v § 313 BGB pod pojmem „*Störung der Geschäftsgrundlage*“, což bývá překládáno jako „narušení základu smlouvy“. Dle tohoto ustanovení platí, že pokud došlo k významné změně okolností, které představují narušení podstaty smlouvy, a to do té míry, že by strany smlouvu neuzavřely nebo by ji uzavřely s jiným obsahem, pokud by takovou změnu předvíдалy, je možné domáhat se změny smlouvy. Změna má přitom odpovídat míře, v jaké po postižené straně nelze rozumně požadovat plnění smlouvy bez takové úpravy. Zvažovány mají být přitom všechny okolnosti, zejména smluvní a zákonná distribuce rizika mezi stranami.¹⁰⁸ Jen v případě, kdy změna není možná, nebo nelze po jedné straně rozumně požadovat, že ji přijme, má postižená strana právo domáhat se ukončení smlouvy. Citovaná úprava se liší od PICC definice *hardship*, protože se nesoustředí na „hrubý nepoměr“ mezi plněními smluvních stran, ale na původní myšlenku, se kterou byla smlouva uzavírána. V principu ale § 313 BGB pokrývá i případy, kdy se plnění pro jednu ze stran stane významně nákladnější¹⁰⁹ (přece jen základní myšlenka smlouvy je i míra nákladů a přiměřený zisk stran), takže aplikační rozsah bude v praxi velmi podobný.

Z hlediska práv stran německý režim vůbec nepočítá s obnovením jednání o smlouvě, a k takovému kroku tedy nedává postižené straně právo ani zvláštní lhůtu. Smluvní

¹⁰² MARKESINIS, c. d.

¹⁰³ Viz § 280 BGB ve spojení s 283 BGB.

¹⁰⁴ SCHWARZ – TRENOR – ORTNER, c. d., s. 311.

¹⁰⁵ TAL, E. Force Majeure and Excuses in Smart Contracts. *European Review of Private Law*. 2018, Vol. 26, No. 6, s. 793.

¹⁰⁶ RÖSLER, c. d., s. 487–488.

¹⁰⁷ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (*Bundesgerichtshof*) sp. zn. 5 StR 480/52 ze dne 23. 10. 1952.

¹⁰⁸ DIMATTEO, c. d., s. 262–263.

¹⁰⁹ RÖSLER, c. d., s. 489.

partneři tuto možnost samozřejmě vždy mají, ale jde čistě o dobrovolný krok, byť zcela logický. Podle BGB se postižená strana může na soud obrátit ihned po zjištění, že nastal *hardship*, přičemž cílem soudu bude smlouvu primárně upravit tak, aby byl obnoven její původní účel.¹¹⁰ Pokud úprava není možná, postižená strana může od smlouvy odstoupit. Strany se také mohou obrátit na soud, který může smlouvu upravit nebo ukončit.

Významnou odchylkou od ostatních zkoumaných úprav je skutečnost, že § 313 BGB není dispozitivní, a to s ohledem na svůj původ ve výkladu principu dobré vůle. Strany se nemohou dohodnout na vyloučení principu dobré vůle, a tedy ani na § 313 BGB.¹¹¹ Na druhou stranu se ale přednostně uplatní relevantní smluvní ustanovení (např. o úpravě fixní ceny),¹¹² což může aplikaci § 313 BGB omezit.

5. ZÁVĚR

Pro českého exportéra, který při přemítání o vhodném právním režimu pro svou smlouvu zvažuje i aspekt pravidel pro vyšší moc (nemožnost plnění) a *hardship*, bych na základě výše uvedené analýzy ráda zdůraznila tři hlavní závěry vycházející z uvedených výzkumných otázek. V první řadě, všechny tři zkoumané režimy v nějaké podobě nabízejí úpravu vyšší moci i *hardship*, samotnou volbou práva si tak exportér budoucí manévrovací prostor zásadně neomezí. Za druhé, v případě nemožnosti plnění z důvodu zásahu vyšší moci bude konečný výsledek u všech tří variant víceméně stejný. Pokud exportéra postihne objektivní nemožnost plnit, a to z důvodu vnějšího, nepředvídatelného a nekontrolovaného zásahu (vyšší moci), který nezavinil, měl by dosáhnout úlevy od povinnosti dále plnit a vyhnout se náhradě škody. Za nejpřehlednější považují českou úpravu § 2006 OZ a § 2913 OZ, která aspekt ukončení závazku plnit i vyšší moc jako liberační důvod stanoví výslovně. V případě CISG je nutné dovozovat zánik závazku, u německého práva bude zase nutné zaměřit se na odpovědnost postižené strany za vzniklou situaci, konečný výsledek ale nebude dle mého názoru výrazně odlišný.

Můj třetí závěr se týká specificky *hardship*, kde je režim všech tří úprav je nejdodlivější. Hlavní rozdíly se přitom netýkají ani tak charakteru *hardship* situace, jako spíše otázky následků a možnosti jejího řešení. Režim CISG zahrnuje *hardship* pod jednotnou kategorii „překážek“ dle § 79 CISG, a pracuje s *hardship* jako s liberačním důvodem ve vztahu k náhradě škody. CISG ale neposkytuje postižené straně právo na znovuoobnovení jednání o smlouvě ani možnost obrátit se s požadavkem na změnu nebo ukončení smlouvy k soudu / rozhodčímu tribunálu. Mám za to, že strany by mohly limitujícímu

¹¹⁰ Tamtéž s. 508; nebo SCHLECHTRIEM, P. The German Act to Modernize the Law of Obligations in the Context of Common Principles and Structures of the Law of Obligations in Europe. In: *Oxford University Comparative Law Forum* [online]. 2002 [cit. 2025-03-15]. Dostupné na: <https://ouclf.law.ox.ac.uk/the-german-act-to-modernize-the-law-of-obligations-in-the-context-of-common-principles-and-structures-of-the-law-of-obligations-in-europe/>.

¹¹¹ ROTH, G. H. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 2a: Schuldrecht, Allgemeiner Teil*, §§ 241–432. 4. Aufl. München: C. H. Beck, 2003, s. 112.

¹¹² RÖSLER, c. d., s. 490.

efektu CISG předejít vlastní dohodou nebo i výslovným odkazem na PICC či národní pravidla (např. postup dle § 1766 OZ), které by se pak mohly aplikovat jako výsledek dohody stran, kterou CISG z principu umožňuje. V českém kontextu je ale pravděpodobnější spíše scénář *en bloc* vyloučení *hardship* pravidel OZ. Takové ujednání naopak nemá v kontextu přednostní aplikace CISG žádný efekt, pokud by nebylo možné zároveň dovodit, že strany obecně vylučují rizika spojená s *hardship* jako taková, tedy jedná se *de facto* o dohodu stran upravující rozsah § 79 CISG. Takový efekt by podle mě mohla mít třeba obecná formulace „*strany přijímají riziko změny okolností*“ bez dalšího upřesnění, kterou v praxi také vidám. Německá úprava formuluje svou vlastní doktrínu „narušení základu smlouvy“, čímž jsou pokryty i *hardship* situace. Stejně jako u CISG ani v německém režimu se nepočítá s právem na obnovení jednání o smlouvě, na rozdíl od CISG je zde ale přítomna zákonná možnost obrátit se na soud, a to se silně preferovaným výsledkem v podobě úpravy smlouvy. Ukončení smlouvy je k dispozici až ve chvíli, kdy úprava není možná nebo není rozumně přijatelná. Protože pravidlo vzešlo jako projev dobré víry, strany si aplikaci doktríny nemohou smluvně vyloučit tak snadno, jako se tomu děje v českém kontextu. Česká úprava je ze tří zkoumaných nejmladší a kompletně dispozitivní. Strany si mohou úpravu *hardship* modifikovat nebo zcela vyloučit dle svého uvážení. Často se tak i děje a dle ustálené judikatury pro toto vyloučení není žádný limit. Riziko lze přijmout vůči hrozbám, které nejsou známy ani teoreticky. Obecně je česká úprava velmi věrná PICC. Na rozdíl od CISG či německého práva je vyžadováno, aby postižená strana nejdříve usilovala o znovuoobnovení jednání ve věci (formulačně jde o právo postižené strany) a až následně je možné obrátit se na soud. Soud si přitom může vhodný postup zvolit sám, na výběr má mezi úpravou smlouvy a jejím ukončením, přičemž zákon neudává žádnou preferenci. Bonusem české úpravy je zakotvení zákonné domněnky dvou měsíců jako přiměřené doby, během které má proběhnout jednání stran před zahájením soudního řízení. Tím je částečně řešena otázka, jaké parametry jsou vyžadovány pro obnovení jednání – v zásadě jde o časově omezený test ochoty protistrany k jednání přistoupit.

Budeme-li předpokládat, že český exportér je stranou, která většinou nese větší riziko mimořádných událostí, považuji za nejvhodnější řešení trvat na české úpravě, které poskytuje největší prostor pro vhodné, funkční a variabilní řešení nepředvídaných situací. V režimu CISG je exportér sice bez odpovědnosti za náhradu škody, ale potenciálně ve slepé uličce kvůli nedostatku nástrojů pro řešení situace. I strohost CISG vnímám jako riziko, protože významná část úpravy musí být teprve „dodělána“ výkladem, což není uživatelsky tak pohodlné. Německé právo zase preferuje změnu smlouvy, před ukončením, což může být komplikované řešení s nejistým výsledkem.

Mgr. Bára Mika
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
becvarob@prf.cuni.cz
ORCID: 0000-0002-0133-231X